

Basarab Nicolescu*

TRANSDISCIPLINARITATEA – O NOUĂ VIZIUNE ASUPRA LUMII

Convorbire realizată de Lucia Dărămuș

– Stimate Doamnă Academician Basarab Nicolescu, pentru cei care nu v-au citit, și nu numai, ce reprezintă transdisciplinaritatea? Putem vorbi de configurația unei logici în mixtura internă a acesteia?

– Transdisciplinaritatea este un termen introdus de Jean Piaget, cunoscut filosof și fizician elvețian, în anul 1970, iar eu am dezvoltat această idee, trasându-i noi dimensiuni. Ca să fim și mai preciși, termenul *transdisciplinaritate* a apărut la trei cercetători, Jean Piaget, cum am mai spus, Edgar Morin, Eric Jantsch. Acum trei decenii, termenul exprima necesitatea depășirii limitelor disciplinelor. Mie personal, mi-a luat peste douăzeci de ani elaborarea acestei teorii, care acum devine practică. Ideea este de legături, de stabilire de legături între fapte, oameni, culturi, religii, discipline, tot ceea ce unește, ceea ce traversează diverse zone ale domeniului cunoașterii și ceea ce este dincolo de toate domeniile cunoașterii. Cu alte cuvinte, finalitatea transdisciplinarității este înțelegerea omului în totalitate. Pentru că ne aflăm astăzi în plină revoluție a inteligenței, trebuie să înțelegem că transdisciplinaritatea ne descoperă dimensiunea poetică a existenței, traversând, așa cum am spus, toate disciplinele, dincolo de ele. A nu se confunda, însă, cu pluridisciplinaritatea și interdisciplinaritatea.

– Dacă ar fi să ne raportăm la societatea românească, există o marjă de aplicabilitate?

– Transdisciplinaritatea are caracter universal, ea nu ține doar de societatea franceză, de cea germană etc. Există o mare marjă de aplicabilitate, primele aplicații în lume făcându-se în domeniul educației și urmărește stabilitatea interioară a ființei umane, status-ul unui nucleu flexibil în interiorul omului, capabil să perceapă schimbarea, capabil să facă față diverselor

schimbări din societate. În domeniul educației, transdisciplinaritatea urmărește punerea în funcțiune a unei inteligențe lărgite, care reflectă triada: *inteligenta analitică, inteligenta emotivă, inteligenta corpului*.

– Pentru că asistăm la o extindere galopantă a culturii occidentale la nivel planetar, transdisciplinaritatea vine în întâmpinarea unui posibil dialog, care să ajute la consolidarea civilizațiilor și nu la decăderea acestora? În acest sens, care este diferența de nuanță dintre transdisciplinaritate, interdisciplinaritate și pluridisciplinaritate?

– Ați atins un aspect important. Un domeniu interesant este dialogul între culturi, dialogul între religii. Transdisciplinaritatea oferă ceea ce este nou, nu o ideologie, nu o filosofie, ci o metodologie a dialogului. Cu alte cuvinte, ea structurează, plecând de la sistemele naturale, plecând de la ceea ce ne-a învățat revoluția cuantică, extrage idei pentru stabilirea dialogului și, ceea ce numim noi în limbajul terminologic al transdisciplinarității, un dialog este întotdeauna imposibil fără existența unui terț. Dacă este să vorbim despre diferențe și nuanțe, să luăm termenul transdisciplinaritate și să privim prefixul *trans*. Acesta se referă atât la ceea ce se află *între* discipline, cât și *înăuntru* disciplinelor.

– Ați spus că un dialog nu poate exista în lipsa unui terț. Afirmția dumneavoastră pe mine mă duce cu gândul la nivelurile semantice interne ale limbajului, așa cum au fost gândite de Coșeriu și, în același plan, la „antinomiile transfigurate” descrise de Blaga. Ce reprezintă terțul?

– Terțul, un al treilea, ceea ce este *între*, poate media dialogul între persoane, între națiuni, între culturi. Aș putea spune că expresia totală a terțului este iubirea, pentru că din ea pleacă toate câte există și în ea se întorc.

– M. Camus vorbea la un moment dat într-un dialog cu Petre Răileanu despre primul Congres de Transdisciplinaritate, despre dialogurile cu dumneavoastră. Cum arată dinamica unui dialog dintre un fizician și un poet?

– Convorbirile mele cu M. Camus au avut în vedere ideea clarificării raporturilor dintre limbaj și transdisciplinaritate, dintre poezie și fizică cuantică, dintre poezie și știință, desigur s-a dezbătut ideea de niveluri, cum sunt nivelurile de realitate, ideea de percepție, materia primă a poetului și a omului de știință fiind limbajul.

– De pe această dimensiune, în măsura în care noi căutăm prin limbajul poetic latura sacralului, plecând de la teoria dumneavoastră, am putea vorbi despre o transpoezie?

– Conceptul de transpoezie a fost dezvoltat de M. Camus într-o carte, ceea ce înseamnă că aveți o intuiție fabuloasă,

* **Basarab Nicolescu**, academician, este specialist în fizica teoretică la C.N.R.S., însă își depășește zona de cercetare pur științifică punând bazele *transdisciplinarității*. Datorită acribiei intelectuale manifestată în lucrările de gen – *Ion Barbu, Cosmologia „Jocului Secund”, L’Homme et le sens de l’univers – Essai sur Jakob Boehme, Théorèmes poétiques, La Transdisciplinarité, Manifeste, Les Racines de la liberté* etc. – Basarab Nicolescu primește numeroase distincții: Doctor în fizică al Université Pierre et Marie Curie, Paris; Președinte fondator al Centre International de Recherche et Études Transdisciplinaires (CIRET); Cofondator al Grupului de Reflecție asupra Transdisciplinarității, de pe lângă UNESCO. În 1986 a primit „Medalia de Argint” din partea Academiei Franceze, pentru lucrarea *Nous, la particule et le monde*. În 1992 primește distincția „Benjamin Franklin Award for Best History Book”, SUA, pentru cartea *Science, meaning and evolution – The cosmology of Jakob Boehme*, în 1993 primește Premiul Uniunii Scriitorilor din România. Din 2002 este membru al Academiei Române.

pentru că ați simțit că ar exista un concept care este potențial prezent, care a și fost introdus de M. Camus în ideea următoare. Cuvintele frumoase nu fac o poezie, desigur, sensul cuvintelor nu fac o poezie. Este o îmbinare în acest act misterios al scrisului, care încearcă să traducă inexplicabilul prin explicabil. Necuvintele prin cuvinte, ar spune Nichita Stănescu. Adică e un paradox perpetuu pentru un poet, dar și pentru un om de știință. Pe alt plan este similar, pentru că omul de știință face teorii, face formalizări matematice, dar știe că ceea ce tratează este dincolo de această formalizare. Pentru un moment lucrurile merg, se dezvoltă, dar este un necunoscut, puțin importă numele pe care-l dăm acestui necunoscut, care este ca motorul acestei scrieri, acestor cuvinte. Deci, spațiul între cuvinte, tăcerea. E vorba despre tăcerea plină, care înseamnă să oprim asociațiile mintale care poluează oarecum sensul. În acest sens transpoezia este ceea ce traversează diversele forme de poezie, istorice cunoscute, ceea ce este dincolo de aceste forme. Un dincolo care ajunge la interfața între poezie, știință și metafizică. Sunt ilustrate cazuri foarte interesante. Mă gândesc la poetul francez Renè Doumal, care încarnează acest concept de transpoezie. Rămânând în domeniul scrisului, rămânând în domeniul poeziei, încearcă să ajungă la această zonă a inexprimabilului prin exprimabil, în această zonă de intersecție cu alte domenii de cunoaștere. Printre cei vii, în Franța, aș cita numele unui poet arab, care se numește Adonis, un pseudonim, desigur. El încarnează în prezent această idee de transpoezie, transcultural, de transreligios. Este un efort enorm de purificare prin scris, pentru a ajunge la această dimensiune.

– **Latura cathartică a scrisului. Această viziune ar avea legătură cu un nou mod de a privi universul în care trăim, o privire holistică a diversității într-o unitate? Voi apela la exprimarea plastică. Să presupunem că vorbim despre imersiunea dintre apele de sus în cele de jos. Toată cantitatea de apă are propria unitate, corporalitate, funcționând, având viață, după legi universale proprii acelei unități. Dar în masa imensă de apă există particula, picătura de apă cu atomii specifici, care au propria mișcare, fiecare cu propria mișcare. Deși atomul reprezintă o particularitate, datorită mișcării proprii, el contribuie la masa de apă. Conform teoriilor dumneavoastră...**

– Conform transdisciplinarității, ca să rămân la metafora dumneavoastră, masa de apă nu poate exista fără pești și nici peștii fără masa de apă. Cu alte cuvinte, holismul este un cuvânt pe care-l evit în scrierile mele, pentru că pune accentul numai pe unitate, ca și cum un ocean ar exista fără pești sau fără picăturile de apă care constituie oceanul. Ceea ce aduce transdisciplinaritatea în câmpul cunoașterii este ideea că putem trata în același timp întregul și părțile, în același timp unitatea prin diversitate, și în același timp diversitatea prin unitate. Nu trebuie uitat și aspectul reciproc. Lucrurile sunt diverse pentru că există unitate, dar unitatea nu poate exista decât în diversitate. Un lucru foarte practic, în fond. E multă discuție acum pe marginea consecințelor mondializării, globalizării, consecințelor asupra nivelării limbilor, religiilor, culturilor, asupra dispariției culturilor mici, care nu vor mai putea juca un rol în acest ocean de care vorbeam. Dar cum să existe oceanul fără pești și fără picături de apă?! Cu alte cuvinte, diversitatea națiunilor în concepția transdisciplinarității se va întări prin mondializare. Mondializarea nu poate decât profita de existența

acestor națiuni, în toată diversitatea lor. Toată fantasma aceasta a omogenizării ar trebui evitată prin aceste concepte transdisciplinare.

– **Omul de creație, în măsura în care își dă seama de multitudinea și complexitatea lumii în care trăiește, este clar, nu poate să se situeze nici în partea obiectului, nici în partea subiectului, ci va fi întotdeauna și va trăi întotdeauna, din plinătatea ființei lui, a ceea ce este de fapt – între. Acest mod de existență atrage, desigur, după sine și o reticență, o percepție eronată din partea celor din jur. Chiar unii creatori, la un moment dat, ar putea fi incapabili să înțeleagă acest între în care trăiești, că e vorba de o altă lume în sensul clar al sintagmei, că lumile sunt doar ale tale, pentru că tu le-ai creat, că funcționează după legile perfecțiunii estetice. Conștient de tot ce i se întâmplă, cum va putea să transmită celor din jur necesitatea unei înțelegeri din partea celorlalți?**

– Aș dori să-mi detaliați cazul.

– **Mă refer la omul de creație, care trăiește într-o manieră poetică, așa trăiește el pentru că nu știe cum să fie altfel, totul este ca din Cetatea lui Platon, nimic nu e ostentativ, deși astfel ar putea părea. Lumea lui este perfectă, în cel mai mic detaliu, are capacitatea detașării de el, pentru că astfel a trăit de când se știe, percepându-se în mii de fragmente, un fel de personalitate multiplă. Astfel trăiește, din toate perspectivele multiplicității lui, din toate nuanțele, fiind perceput fragmentar. Unitatea este tocmai factorul rațional care-l determină să-și vadă fărămișcată ființa, în mod conștient, regăsindu-se plenar în versurile: când ești poet îți vezi apele / din care ființele tu se-adapă. Această stare, uneori, te determină să-ți crezi lumile și invers, totul în mod conștient. Din acel moment ultim, nimic din ce-i efemer nu va mai conta. Va avea conștiința sinelui interior, în urma citirii unui propriu sine, prin sine și dincolo de sine. Nu va fi niciodată nimic din ceea ce există și va fi întotdeauna tot din ceea ce există.**

– V-am înțeles perfect. Și ca să continui ideea dumneavoastră, aici intervine și suferința creației, dar și suferința genialității creației. Comentariul dumneavoastră a deschis deja mai multe aspecte, din păcate vedeți, ora este foarte înaintată.

O primă dimensiune este existența celui alt. Percepția lui. Aici depinde despre ce vorbim. Dacă în această creație poetică poetul trebuie neapărat să-și pună cărțile în cunoașterea unor mase de oameni, desigur că va suferi. Dacă îl satisface interior, creația lui, prin definiție, nu se poate adresa decât celor care au experiențe similare, celor care sunt într-un proces de creație, fie că vorbim de creație artistică, fie că vorbim de creație științifică. O configurație a percepției creației există în ambele părți. Și pentru că trăim într-o eră nouă, a tehnostiinței, și pentru că tehnostiința are o asemenea forță astăzi, intervine aici un alt aspect, **excluderea**, pe care o simțeau poeții în perioada romantică. Pentru ca această excludere să nu funcționeze, singura soluție mi se pare a fi educația, educarea societății, chiar educația de la bun început, pentru ca să se creeze receptacolul de primire al creației. Societatea trebuie să aibă capacitatea de a primi acest tip de creație, aceste situații **între**, care nu sunt comode. În momentul în care ești educat să primești aceste valori, că despre aceasta este vorba, poate că atunci creatorul nu se va mai simți singur, va avea siguranța acestei situații peste care stăpânește.